

The Gleaner

Vol 20 (1995)

L.-P. Jussieu, Simon de Nantua (1818). Η περιπλάνηση του αγαθού εμπόρου και οι αφηγηματικές της προσαρμογές στα ελληνικά

Βίκυ Πάτσιου

doi: [10.12681/er.240](https://doi.org/10.12681/er.240)

To cite this article:

Πάτσιου Β. (1995). L.-P. Jussieu, Simon de Nantua (1818). Η περιπλάνηση του αγαθού εμπόρου και οι αφηγηματικές της προσαρμογές στα ελληνικά. *The Gleaner*, 20, 66–74. <https://doi.org/10.12681/er.240>

L.-P. JUSSIEU, *SIMON DE NANTUA* (1818)

Ἡ περιπλάνηση τοῦ ἀγαθοῦ ἐμπορίου καὶ
οἱ ἀφηγηματικὲς τῆς προσαρμογῆς στὰ ἑλληνικὰ

Η ΚΑΙΝΟΤΡΙΑ ΦΙΛΟΠΕΡΙΕΡΓΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ποῦ ἐκδηλώνεται τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ἱκανοποιεῖται ἐγκαίρως μὲ τὸν πῶδ ἄμεσο καὶ ἀποτελεσματικὸ τρόπο, τὶς μεταφράσεις. Συμφέρουσα καὶ δραστική, ἡ μετάφραση τὰ χρόνια αὐτὰ ἀναζητεῖ προσφυῆ καὶ ἀρμόδια πρότυπα πρὸς συγκομιδὴν καρπῶν «ἀρετῆς καὶ μαθήσεως» καὶ προσδιορίζει μιὰ συνολικὴ ἀναπροσαρμογὴ στὸ πλαίσιο τῶν ἐπαφῶν μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ παιδεία. Ἡ ἀνυπαρξία διχασμοῦ τοῦ μεταφραστῆ, ὁ ὁποῖος ἔχει σχεδὸν αὐτονόητα ἀποδεχθεῖ τὴν —πρόσκαιρη ἔστω— πνευματικὴ ἀνωτερότητα τοῦ ξένου πολιτισμοῦ, μετατρέπεται σὲ ἀμηχανία μπροστὰ στὰ ἀποτελέσματα μιᾶς ἀβέβαιης ἐκδοτικῆς περιπέτειας. Τὸ μέγεθος τοῦ ἐγχειρήματος ὑπογραμμίζουν οἱ δυσκολίες στὴν κατανόηση καὶ τὴν ἀπόδοση τῶν ἐνοιῶν, καθὼς καὶ ἡ ἀτελὴς ἀνάπτυξη τοῦ μεταφραστικοῦ μέσου, ποῦ ἐπιβάλλει τὴν ἐπιδίωξη τῆς σαφάνειας μᾶλλον, παρὰ τῆς εὐφράδειας καὶ τῆς τεχνικῆς σύνθεσης τοῦ λόγου.

Χρήσιμο γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτισμικὴ προαγωγὴ τοῦ γένους, χαρακτηρίζεται τὴν ἴδια ἐποχὴ τὸ ὠφελιμότερο βιβλίον πρὸς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ὁ *Simon de Nantua* (Παρίσι 1818), ἔργο τοῦ Laurent-Pierre Jussieu (1792-1866),¹ τοῦ βραβευμένου γάλλου συγγραφέα ἀναγνωσμάτων κατὰλληλων γιὰ τὴ βελτίωση τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διαπαιδαγώγησης στὰ πλαίσια καὶ τὰ ὅρια τῆς συγκρότησης τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Στὴ διήγηση τοῦ Simon, μεταξὺ ἄλλων, προβάλλεται ἡ σημασία

1. Τὸ ἔργο γνώρισε 14 ἐκδόσεις ἕως τὸ 1846 καὶ μεταφράστηκε σὲ πολλὰ γλῶσσες. Ὁ L.-P. Jussieu ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ του ἐνδιαφέροντα (φυσικὴ ἱστορία) ἀσχολήθηκε μὲ τὴν παιδικὴ λογοτεχνία (ἔγραψε μύθους, παραμύθια σὲ στίχους καὶ ποιήματα καὶ ὑπῆρξε ἐκδότης παιδικοῦ περιοδικοῦ), τὴ βελτίωση τῶν φυλακῶν (ἔγραψε κατὰλληλα ἀναγνώσματα γιὰ τοὺς κρατούμενους), τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση καθὼς καὶ τὴν ἀγωγὴ καὶ τὴν ψυχαγωγία τῶν στρατιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εὐχαριστῶ τὴ Δέσποινα Προβατᾶ ποῦ πρόθυμα ἔθεσε ὑπόψη μου ἀριθμὸ φωτοτυπιῶν τοῦ ἔργου ἀπὸ τὴν Bibliothèque Nationale (Παρίσι).

τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκπαίδευσης, ἡ ἀξία τῆς ἀλληλοδιδασκατικῆς μεθόδου, τῆς προληπτικῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς ὑγείας καθὼς καὶ ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἀκριβοῦς ἀπόδοσης τῶν φόρων καὶ ἀναλύονται συνοπτικὰ οἱ ἀρχές τῆς λειτουργίας τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀσκήσης τῆς βουλευτικῆς ἐξουσίας, τῶν ἐμπορικῶν συμβάσεων καὶ συμφωνιῶν, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς νομικῆς κατοχύρωσης τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἐξαφανίζοντας σχεδὸν τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν χρόνο τῆς δράσης καὶ τὸν χρόνο τῆς ἱστορίας (ὁ ἥρωας τοῦ πεζογραφήματος περιέρχεται τὴ γαλλικὴ ἐπαρχία τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ΄: 1814 καὶ 1815-1824), ἡ διήγηση, μὲ τὴν ὁμαλὴ διαδοχὴ τῶν ἐπεισοδίων, ἀκολουθεῖ τοὺς ἀπλουστευμένους καὶ στοιχειώδεις κανόνες τῆς ἀφέλειας καὶ τῆς ἀκριβολογίας. Ὁ χῶρος, ὁ χρόνος καὶ τὰ πρόσωπα (ἀγρότες, ποιμένες, γεωργοί, ἔμποροι, ἐργάτες), μὲ τὸ πειστικὸ πρόσχημα τοῦ πραγματικοῦ, δὲν ἐξυπηρετοῦν παρὰ τὴν ἀνάγκη νὰ διατυπωθοῦν μὲ εὐστοχία οἱ προϋποθέσεις τοῦ εὐνομου καὶ χρηστοθήτους κοινωνικοῦ βίου. Ὁ ἀναγνώστης, ἐνῶ ἀπολαμβάνει τοὺς λόγους καὶ κυρίως τὶς νοουθεσίες τοῦ ἀγαθοῦ ἥρωα, ταυτόχρονα διδάσκεται καὶ παρακινεῖται («ἀνεπαισθήτως εἰς τὸ καλόν»).

Ἡ διαπλοκὴ τῶν ρόλων τοῦ πρωταγωνιστικοῦ καὶ τοῦ συμπρωταγωνιστικοῦ προσώπου μὲ ἐκείνους τοῦ ἀφηγητῆ καὶ τοῦ συγγραφέα ἐξασφαλίζει καὶ ταυτόχρονα διατηρεῖ τὴ σταθερὴ, ὅσο καὶ μονομερῆ, ὀπτικὴ τῆς ἀξιολόγησης τῆς δράσης. Λόγιος ἢ ἀγαθός, ὁ ἔμπορος-ἀφηγητῆς προκαλεῖ τὸ ἀναγνωστικὸ ἐνδιαφέρον μὲ τὴν ἐπιλογὴ χαρακτηριστικῶν ἀποδεικτικῶν (πραγματικῶν) παραδειγμάτων, ποὺ ὑποστηρίζουν, χάρις στὴν ἀληθοφάνειά τους, τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν ἀξία τῶν ἠθικῶν του παραινήσεων.

Τὸν ἔμπειρο μεταφραστὴ τοῦ ἔργου αὐτοῦ στὴν κοινὴ —τὴν «μέση καὶ μετριόφωνα»— ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀφοῦ πρῶτα προσαρμοσθεῖ στὴ δική μας ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ πραγματικότητα μὲ τὴν ἀφαίρεση ὅσων ἀφοροῦν καὶ ἀποβλέπουν στοὺς Γάλλους, ἀναζητεῖ, μόλις κυκλοφορήσει, ὁ Κοραῆς μεταξὺ τῶν γνώριμων τοῦ φίλου του ἐμπόρου στὴν Τεργέστη, Ἰάκωβου Ρῶτα. Ὁ Ρῶτας εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸν Κοραῆ νὰ τοῦ στείλει τὸ ἔργο τοῦ A.-L.-J. de Laborde, *Plan d'éducation pour les enfants pauvres* (Παρίσι 1815). Ὁ Κοραῆς τοῦ γράφει σχετικὰ (ἐπιστολὴ ἀπὸ 20.6.1818): «Παρὰ τὸ ζητούμενον τοῦ De la Borde σὲ πέμπω τᾶλλα δύο· τὸ μὲν [*Guide de l'enseignement*] ὡς παιδαγωγικόν, τὸ δὲ *Simon de Nantua*, ὡς χρησίμων νὰ μεταφρασθῆ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἂν εἶχες κανένα ἔμπειρον μεταφραστὴν, νὰ τὸ οἰκειώσῃ δηλαδὴ εἰς τὰ ἔθνη

και ἤθη μας». ² Ἀποτελεσματικὸς ὑποκινητὴς τῶν πνευματικῶν δραστηριοτήτων τῶν ὁμογενῶν του, ὁ Κοραῆς συνδέει τὴν ἐθνικὴ ἀναγέννηση μὲ τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν βιβλίων καὶ τὴ διάδοσιν τῶν ἔργων τῆς δυτικῆς παιδείας καὶ ἐντάσσει τὸν Σίμωνα ἐκ Ναντούης σὲ μιὰ συνολικὴ, θεωρητικὴ καὶ κριτικὴ, προσέγγισιν τῶν μεταφράσεων ἐπιστημονικῶν, φιλοσοφικῶν, ἱστορικῶν καὶ παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων, ποὺ ἀποτελοῦν ἰσχυρὲς μαρτυρίες τοῦ ρυθμοῦ ἀνάπτυξης τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους.

Ὁ μεταφραστὴς ἔχει ὥστόσο ἤδη βρεθεῖ ἀνάμεσα στὸν κύκλον τῶν νέων ἐλλήνων σπουδαστῶν στὸ Παρίσι. Ὁ Ἰώσηπος Μανουὴλ Δούκας (1795;-1831), γιὸς δραστήριου καὶ φιλογενοῦς ἐμπόρου στὴ Σάμο, ³ συστημένος ἀπὸ τὸν Κούμα στὸν Κοραῆ, συνεχίζει τὶς σπουδὲς του στὴν ἰατρικὴ διευρύνοντας ταυτόχρονα τὰ ἐνδιαφέροντά του στὸν τομέα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (ὀρυκτολογία, χημεία, βοτανικὴ), τῆς ἐκπαίδευσης καὶ τῆς ἱστορίας. Τακτικὸς συνεργάτης τοῦ Λόγιου Ἐρμού γιὰ μιὰ διετία (1816-1818) μὲ μεταφράσματα ἀπὸ ξένα ἐπιστημονικὰ περιοδικά, σπεύδει νὰ κοινοποιήσει στοὺς ἀναγνώστες τοῦ ἐντύπου τὰ φαινόμενα καὶ τὰ θαύματα τῆς φύσης, μεταφέροντας παράλληλα τὸ μήνυμα τῆς κυριαρχίας τῆς λογικῆς: ἡ τελειοποίησις τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀκολουθεῖ τὴν πρόοδο τῶν φυσικῶν ἀνακαλύψεων· ἡ εὐδαιμονία βρίσκεται στὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἐπιστήμη.

Ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τοῦ «φιλόσοφου» παρατηρητῆ ὁ Δούκας παρουσιάζει ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ περιοδικοῦ τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο τῶν J. Lancaster καὶ A. Bell καὶ προτείνει νὰ εἰσαχθεῖ στὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος θεωρώντας ὅτι προστοιμάζει τὴν ἠθικὴ βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς ἱστορίας παρουσιάζει τὸ ἔργο τοῦ G. Mably, *Observations sur l'histoire de France*, Παρίσι 1765 («Παραλληλισμὸς Ἑλλή-

2. Α. Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδ. ΟΜΕΔ, τ. Δ', Ἀθήνα 1982, σ. 94. Ἐνα μῆνα ἀργότερα σημειώνει: «Σ' ἔγραφα περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ ὁποίου σ' ἔπεμψα βιβλιαρίου *Simon de Nantua*. Αὐτὸ μεταφράζεται τώρα ἐδῶ ἀπὸ νέον τινὰ τῶν ἡμετέρων» (ἐπιστολὴ ἀπὸ 9.7.1818), ὁ.π., σ. 98-99.

3. «Κατὰ τὰ λόγια τοῦ υἱοῦ, ὁ πατὴρ φαίνεται ἄνθρωπος θερμὸς καὶ ἐπιχειρηματίας ... Μελετᾷ νὰ καταστήσῃ ἐργαστήριον χαρτοποιικόν. Περιῆλθε τὴν Εὐρώπην, ἐξέυρει καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑγγλων μεταξὺ τῶν ὁποίων διέτριψε», γράφει ὁ Κοραῆς στὸν Ἀλέξ. Βασιλείου (ἐπιστολὴ ἀπὸ 22.2.1815), Α. Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, τ. Γ', Ἀθήνα 1979, σ. 393. Ὁ ἴδιος ἀπαντώντας σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Μανουὴλ Δούκα σχολιάζει ἐπαινετικὰ τὶς φροντίδες τοῦ πατέρα γιὰ τὴν ἀνατροφὴ καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ νεαροῦ σπουδαστῆ καθὼς καὶ τὴν προτίμησίν του γιὰ τὴ γλῶσσαν καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Γάλλων καί, τέλος, τὸν προτρῖπει νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἴδρυσιν «γυμνασίου ἐπιστημῶν» στὴ Σάμο, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῶν Κυδωνιατῶν, ὁ.π., σ. 389-391.

νων και Ρωμαίων — 'Εκ τῶν παρατηρήσεων τῆς Γαλλικῆς Ἱστορίας τοῦ Μαβλύου») και ἀπὸ τὸν χῶρο τῶν ἐπιστημονικῶν εἰδήσεων, λόγους, παρατηρήσεις και ὑπομνήματα γνωστῶν γάλλων και ἄγγλων γιατρῶν, φυσιολόγων και χημικῶν (B.-G.-E. Lacépède, E. Home, G.-L.-C. Cuvier, J.-J. Virey, J.-L. Gay-Lussac) σχετικὰ μὲ τὰ προϊόντα και τὰ φαινόμενα τῆς φύσης καθὼς και τὴν πρόοδο τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων και τῶν ἐφαρμογῶν. Τὸ παράδειγμα τοῦ «χρυσοῦ και χαριτωμένου» νέου γιὰ τὴ συνδρομὴ του στὸν φωτισμὸ τῶν ὁμογενῶν του προβάλλουν και οἱ ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ ἀναφερόμενοι σὲ δύο πρόσφατες συνεργασίες του.⁴

Ἡ ἐρευνητικὴ ἀνησυχία τοῦ νεαροῦ σπουδαστῆ και ἡ μερικὴ αὐτονόμησή του ἀπέναντι στὸ ξένο κείμενο συστηματοποιεῖται μὲ τὴ χρῆση τῶν ὑποσημειώσεων, προσθηκῶν και διορθώσεων, καθὼς και μὲ τὴ συνθετικὴ διάθεση ἐπίκαιρων και κατάλληλων ἀλλαγῶν ποῦ ἀπαιτοῦν οἱ περιστάσεις, μετατρέποντας ἔτσι τὴ μεταφραστικὴ πρακτικὴ σὲ γύμνασμα κριτικῆς εὐφυΐας και προσαρμογῆς στὶς ἀνάγκες και τὶς προτεραιότητες τοῦ ιστορικοῦ παρόντος, δηλαδή τῆς ἐποχῆς. Ὁ μεταφραστὴς συχνὰ σχολιάζει, διορθώνει και ὑπομνηματίζει τὸν ξένο συγγραφέα προσαρμόζοντας, ὅταν χρειάζεται, ἀνάλογα τὸ κείμενό του: «Ἡ παρούσα διατριβὴ εἶναι μετάφρασις τῆς τοῦ Κυρίου Virey... Μετάφρασις ὅμως ἔχει ἀκριβῆς ἀφῆσα ὅσα δὲν μ' ἐφάνησαν ἀνάλογα εἰς τὰς περιστάσεις μας, ἀντ' αὐτῶν δ' ἐπρόσθεσα ὅσα μ' ἐφάνησαν ὠφελιμώτερα, καθὼς δύναται νὰ τὸ ἴδῃ ὁ παραβάλλων τὴν μετάφρασίν μου μὲ τὸ πρωτότυπον».⁵ Ἡ πρωτότυπη ἀφηγηματικὴ ἀνάπλαση θέματος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς δραματοποιίας («Οἰδίπους ἐν Κιθαιρῶνι») πιστοποιεῖ παράλληλα τὴν ὑπαρξὴ δημιουργικῆς φαντασίας, ὑποδεικνύοντας ἴσως μιὰ ἄλλη πιθανὴ τροπὴ στὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ μελλοντικοῦ γιατροῦ και ἀρχαιολόγου.

Ἰπακούοντας στὴν ἐπιθυμία τῆς κοινῆς ὠφέλειας, ὁ Δούκας γνωστο-

4. Βλ. *Λόγιος Ἐρμῆς*, Ζ' (1817), σ. 143. Ἀναλυτικὰ γιὰ τὶς συνεργασίες τοῦ Δούκα στὸν *Λόγιος Ἐρμῆς*, βλ. τὸ οἰκεῖο λῆμμα στό: Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος, *Τὰ ἐλληνικὰ προεπαναστατικὰ περιοδικά. Ἐνρετήρια Β'*, «Ἐρμῆς ὁ Λόγιος», ΚΝΕ/ΕΙΕ 20, Ἀθήνα 1976. Γενικότερα, βλ. Ἐμμ. Κρητικίδης, *Τοπογραφία ἀρχαία και σημερινὴ τῆς Σάμου*, Ἐρμούπολη 1869, σ. 63· Σόφη Παπαγεωργίου, «Ἐνα ἀκόμη ἀνεκδότο γράμμα τοῦ Κοραΐ», *Χρονικά*, Γ' (1978), σ. 22-28, Μ. Α. Βουρλιώτης, *Καρμανιόλοι και Βιβλίον (1830-1839)*, Ἀθήνα 1990, σ. 15-16 και κυρίως, τοῦ ἴδιου, «Ἰώσηπος Μανουῆλ Δούκας (1795-1831)», *Σαμιακὴ Ἐπιθεώρηση*, Γ' (1990), τχ 39-40, σ. 109-116.

5. *Λόγιος Ἐρμῆς*, Η' (1818), σ. 136.

ποιεί στο τέλος τῆς τρίχρονης παραμονῆς του στο Παρίσι τὴν πρόθεσή του νὰ μεταφράσει τὸ ἔργο τοῦ Jussieu, προσαρμόζοντάς το κατάλληλα. Ὁ χῶρος τῆς δράσης μεταφέρεται στὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ ἥρωας ἀποκτᾶ ἤδη ἀπὸ τὸν τίτλο, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς γαλλικῆς καταγωγῆς του, τὸν ἠθικὸ (καὶ ἐπομένως γενικότερο) χαρακτηρισμὸ τοῦ «καλοῦ». Ὁ μεταφραστής, σύγχρονος τοῦ συγγραφέα, ἐπιδιώκει τὴ δική του παρέμβαση στὸ μεταφραστικὸ ἀποτέλεσμα, καθιστώντας τὴ σχετικὴ διαδικασία τελικὸ προϊόν μιᾶς συνεργασίας ποὺ θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὸ ἱστορικὰ διαφοροποιημένο κοινὸ μιᾶς ἄλλης ἐθνικῆς ομάδας: «Ὁ κύριος Ἰουσιός, φίλος καὶ συνάδελφός μου... φιλόανθρωπος καὶ φιλέλληνας τὰ μέγιστα, μὲ κοινοποιεῖ πολλὰς νέας ἰδέας ὡς καὶ τινὰ κεφάλαια πραγματευόμενα περὶ ὑποθέσεων ἀναφερομένων εἰς τὸ γένος. Ὡστε ἡ μετάφρασίς μου ἔχει πρότερον ἔχει κοινόν, δηλαδὴ ὅτι γίνεται ὑπ' ὄψιν τοῦ συγγραφέως».⁶

Ἀνέλπιστες οἰκιακὲς περιπέτειες (θάνατος τοῦ πατέρα) καὶ προφανῶς οἱ οικονομικὲς δυσκολίες, γιὰ τίς ὁποῖες κάνει συχνὰ μνεῖα ὁ Κοραῆς στὸν Βασιλεῖο,⁷ ἀναγκάζουν τὸν Δούκα νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πόλη τῶν σπουδῶν του καὶ τίς μεταφραστικὲς του ἐνασχολήσεις. Τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν ἀναγγελία τῆς ἐκδόσεως, ὁ μεταφραστής, ἐλπίζοντας σὲ προσωρινὴ ἀναβολὴ τῆς, ὑπόσχεται στοὺς φιλόμους συνδρομητὲς-χρηματοδότες τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ συγγράμματός του μὲ τὸν *Καλὸ Ριχάρδο* τοῦ Φραγκλίνου,⁸ ἕνα ἄλλο, θεματικὰ συγγενὲς ἔργο, ἐνταγμένο καὶ αὐτὸ στὴν παρά-

6. *Προκήρυξις*. Ὁ Καλὸς Συμεὼν ἢ Ὁ Περιερχόμενος Ἐμπορος [στὸ τέλος:] Ἰωσήφης Μ. Δούκας. Ἐν Παρισίσις τῇ 15 Ἰουνίου 1818..., σ. 4. Τὴν προαγγελία γιὰ τὴν ἐκδοση τῆς μετάφρασης μὲ τὴν πρόσκληση γιὰ ἐγγραφή συνδρομητῶν (βλ. Φ. Ἡλιού, «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες-Συμπληρώσεις», *Τετράδια ἔργασίας* 4, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Ἀθήνα 1983, ἀρ. *172) ἀναδημοσιεύει (παραλείποντας τὴν ἐνδειξὴ τοῦ τυπογραφείου) καὶ ὁ *Λόγιος Ἐρμῆς*, Η' (1818), σ. 498-501, μὲ σχετικὸ προεισαγωγικὸ σχόλιο τῶν ἐκδοτῶν του.

7. «Ἐστειλαν ἐδῶ τὸν νέον χωρὶς ἀργύρια· καὶ τυραννεῖται καὶ αὐτὸς μὴ ἔχων τὰ ἀναγκαῖα· τυρᾶνοῦμαι κ' ἐγὼ, θέλων, ἀλλ' ὅμως μὴ δυνάμενος εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις νὰ τὸν βοηθήσω» (ἐπιστολὴ ἀπὸ 17.3.1815), Α. Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, τ. Γ', σ. 397. Βλ. καὶ μεταγενέστερες ἀναφορὰς (31.8.1816, 5/29.9.1816), ὁ.π., σ. 493-494, 504. Αἰτιολογώντας τὴν ἐκ νέου παροχὴ οἰκονομικῆς βοήθειας πρὸς τὸν νεαρὸ σπουδαστὴ ὁ Κοραῆς σημειώνει: «Τί νὰ κάμω; ἔκλαιε κρουνηδόν, ἦτο καὶ ὄλιγον ἄρρωστος, ἐφοβήθη μὴ ἔλθῃ εἰς ἀπόγνωσιν» (ἐπιστολὴ ἀπὸ <29.9.1816), ὁ.π., σ. 506.

8. Στὴν Εἰδηση «Πρὸς τοὺς συνδρομητὰς» (Παρίσι, 18 Σεπτ. 1818), ὁ Δούκας ἐνημερώνει σχετικὰ: «Διὰ νὰ ἀναπληρώσω αὐτὴν τὴν ἀκούσιον τῆς ἐκδόσεως ἀναβολὴν, θέλω προσθέσει εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράμματός καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ *Καλοῦ Ριχάρδου* τοῦ Φραγκλίνου (*Le bonhomme Richard*, par Franklin), χωρὶς τινοὺς αὐ-

δοση τῆς ἀποφθεγματικῆς διδασκαλίας με σκοπὸ τὴν ἀναβάθμιση τῶν ἠθῶν, ὅπου καταδικάζεται ἡ πολυτέλεια, ἡ ἀσκοπη δαπάνη καὶ ἡ σπατάλη τοῦ χρόνου. Ὁ ψευδώνυμος συγγραφέας του παρουσιάζεται, καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, ὡς πραγματικὸς παρατηρητὴς τῆς ζωῆς καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν συμπολιτῶν του.

Ἡ προσχεδιασμένη ἔκδοσι δὲν πραγματοποιεῖται· ἡ παρουσία ὅμως τοῦ γάλλου συγγραφέα στὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐπιβεβαιώνεται με διάφορες ἀφορμές. Ἐνα ἄλλο ἔργο τοῦ Jussieu, συνέχεια τοῦ πρώτου, τὰ *Oeuvres posthumes de Simon de Nantua* (Παρίσι 1829), ἐκδίδεται, ὅπως δηλώνει ὁ γαλλικὸς τίτλος, ἀπὸ τὸν συνοδοιπόρο τοῦ («θαυμαστοῦ») ἥρωα με βάση τις σκέψεις καὶ τις ἀναμνήσεις ποὺ περιέχονται στὰ χειρόγραφα του καὶ μεταφράζεται λίγα χρόνια μετὰ τὴν κυκλοφορία του (*Σίμωνος ἐκ Ναντούης Ὀμφανῆ συγγράμματα*, Ἀθήνα 1838), χωρὶς μνεία τοῦ πραγματικοῦ συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ἐξαφανίζεται πίσω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐπινοημένου του ἐκδότη. Ὁ ἄνώνυμος μεταφραστὴς ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴ διαίρεση καὶ τὴν ὀργάνωσι τῶν κεφαλαίων καὶ ἀναπαράγει τὸ περιεχόμενό τους, ὑπομνηματίζοντας τὸ κείμενο με ἐλάχιστα σχόλια, ἱστορικοῦ κυρίως (καὶ σπανιότερα πολιτικοῦ ἢ οικονομικοῦ) χαρακτήρα, ποὺ ἐπεξηγοῦν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ προσαρμόζουν στὸ μέλλον.⁹ Ἡ ἀνασύνθεσι μὲσω τῆς μνήμης μιᾶς συγκεκριμένης ζωῆς, ποὺ συνδέεται ὥστόσο περισσότερο

ξήσεως τῆς τιμῆς τοῦ βιβλίου· τοῦτο δὲ διὰ τὴν τύχην τὴν συγγνώμην τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν», *Λόγιος Ἐρμῆς*, Η' (1818), σ. 572. Ἡ πρώτη (γνωστὴ) ἔκδοσι τοῦ ἔργου (*Poor Richard's Almanac*, 1732), σὲ μετάφρασι ἀπὸ τὰ γαλλικὰ (*La Science du bonhomme Richard*, α' ἔκδ. 1778), τοῦ Φ. Φουρνάρου γίνεται στὰ 1823 (βλ. ΓΜ*1383) καὶ προέρχεται πάλι ἀπὸ τὸ κοραϊκὸ κλίμα.

9. Ἡ ἀντιστοιχία τῶν κεφαλαίων τοῦ γαλλικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ἐμφανίζεται πλήρης: Avertissement. La sagesse de Simon de Nantua. La jurisprudence... La politique... La médecine... Aphorismes... La bonté... La religion... Parole de Simon de Nantua (*Oeuvres posthumes*) - Προοίμιον. Ἡ σοφία τοῦ Σίμωνος ἐκ Ναντούης. Ἡ νομική... Ἡ πολιτική... Ἡ ἱατρική... Οἱ ἀφορισμοί... Ἡ ἀγαθότης... Ἡ θρησκεία... Παραβολὴ τοῦ Σίμωνος ἐκ Ναντούης (*Ὀμφανῆ συγγράμματα*). Γιὰ τις ἑλληνικὲς ἐπεξηγηματικὲς σημειώσεις βλ. στὸ ἴδιο, σ. 82, 84, 86, 87, 90. Στὴν τελευταία περίπτωσι, ὁ κριτικὸς (πολιτικὸς) στοχασμὸς τοῦ μεταφραστῆ διατηρεῖ τὴν αὐτονομία του. Σχολιάζοντας τὴ θετικὴ ἄποψι τοῦ συγγραφέα σχετικὰ με τὴν κληρονομικὴ ἰσχὺ τῆς Βουλῆς τῶν Ὀμοτίμων ὁ μεταφραστὴς, διαφωνώντας ἐμμέσως, παρατηρεῖ: «Ἡμεῖς σκοπὸν δὲν ἔχομεν νὰ ἐπικρίνωμεν τὴν κατὰ τοῦτο γνώμην τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ἄς περιορισθῶμεν μόνον ὡς πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς του». Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέσι αὐτὴ τὸν Φίλιππο Ἡλιὸν ποὺ πρόθυμα ἔθεσε στὴ διάθεσί μου τὸ ἑλληνικὰ δημοσιευμένο ἔργο τοῦ Jussieu προσανατολιζόντας παράλληλα τις βιβλιογραφικὲς μου ἀναζητήσεις.

μέ τη σκέψη παρά με τη δράση, προσδίδει στην έγκυρότητα τής αφήγησης τις έγγυήσεις τής μαρτυρίας.

Τὰ ίδια χρόνια, ο ήρωας του έργου, ο εκ Νάντης Σίμων, αυτονομεΐται όχι μόνον από τον δημιουργό του, αλλά και από τὰ συγκεκριμένα κείμενα και έμφανίζεται σέ έργα ανάλογης διδακτικής σκοπιμότητας και αφήγηματικής τεχνικής (παροχή γνώσεων στο πλαίσιο μιᾶς προφορικής συνομιλίας) πού έχουν γράψει συγγραφείς όπως ο Cyprien-Prosper Brard, γνωστός γάλλος ορυκτολόγος και συντάκτης έπιστημονικών εκλαϊκευτικών έγχειριδίων για σχολική χρήση. Σέ κεφάλαιο του βιβλίου του περί φυσικής (*Maître Pierre, ou Le Savant de village... Entretiens sur la physique*, Παρίσι 1840) πού μεταφράζεται έλληνικά από τον Δημ. Ἀποστολίδη για χρήση κυρίως των μαθητῶν των δημοτικών σχολείων, ο Σίμων πληροφορεΐ και ενημερώνει τους άκροατές του για τὰ πρόσφατα τεχνολογικά έπιτεύγματα πού παρατήρησε περιερχόμενος τή Γαλλία.¹⁰

Ἡ άφομοιωτική ικανότητα του λόγιου μεταφραστή στα μέσα του αιώνα συντελεΐ στην ένταξη του έργου, πού συνεχίζει να ζεΐ χωρίς τον συγγραφέα του, στην έλληνική αφήγηματική διδακτική πρακτική. Ὁ Λέων Μελάς, ο συγγραφέας του *Γεροστάθη* (1858), άκολουθεΐ στη σύνταξη του κλασικού ήθικοπλαστικού του έργου τὸ ίδιο αφήγηματικό μοντέλο με τὸ γαλλικό μακρινὸ πρότυπό του: ο ήρωας, ο εὐπροσήγορος, άγαθός και πολύπειρος έμπορος, έμφανίζεται και στις δύο περιπτώσεις ως πρόσωπο πραγματικό, σύγχρονο του άφηγητῆ και του αναγνώστη. Με τὸ πρόσχημα μιᾶς γραφῆς άναμνηστικής πού στηρίζεται στην έμπειρία και τήν παρατήρηση (πρόκειται για άναμνήσεις μιᾶς περιήγησης, μιᾶς ζωῆς ἢ μιᾶς ηλικίας), ο γράφων, ο πλασματικός συγγραφέας, γίνεται άκροατής και παρατηρητής του ήρωα, συνοδοιπόρος ἢ μαθητής του. Τήν επανάληψη των τυπικών θεματικών μοτίβων τῆς σύνθεσης και τῆς καλοκαθαίας συμπληρώνει τέλος ἡ ίδια χρηστική σκοπιμότητα τῆς σύνθεσης: ἡ αναγνωστική προθυμία συντηρεΐται με κίνητρο και στόχο τήν ήθική ωφέλεια.

Ἡ έλεύθερη μετάφραση και προσαρμογή συγκεκριμένου κεφαλαίου του Jussieu στη διάρθρωση του άναμνηστικού ύλικού, ολοκληρώνει και ενισχύει τις ένδείξεις μιᾶς γόνιμης επίδρασης. Πρόκειται για τὸ κεφάλαιο «La sagesse de Simon de Nantua» από τὰ *Oeuvres posthumes*. Ὁ

10. Πβ. Ὁ διδάσκαλος Πέτρος, ἢ ὁ πεπαιδευμένος του χωρίου, Ὑπό Γ. Π. Βρασοῦ. Συνομιλίες περί Φυσικῆς, Μεταφρασθεΐσαι εκ του γαλλικοῦ, α' εκδ. Νάπλιο 1850 και ειδικότερα τὸ κεφ. Κ', «Ὁ διδάσκαλος Πέτρος δέχεται τήν επίσκεψιν του εκ Νάντης Σίμωνος» (σ. 147-166). Τήν πληροφορία μου άνακοίνωσε ο Κυρ. Ντελόπουλος, τὸν όποιο ευχαριστῶ και από τή θέση αυτή.

Μετὰς ἀναφέρεται ἀόριστα στίς ἐξομολογήσεις («Γάλλου τινός, Σίμωνος καλουμένου»), τίς ὁποῖες ἀποφάσισε νὰ μεταφράσει («ἐλευθέρως»). Ὁ συγγραφέας προσαρμόζει τὸ κείμενο («Αἱ ἐξομολογήσεις τοῦ Σίμωνος...» [«Ἡ ἄγκυρα τῆς εὐτυχίας»]) στὸ ὕφος τῆς διήγησής του, ἀλλάζοντας τοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, χωρὶς νὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἀφηγηματικὴ ἐκδοχὴ τῆς προγενέστερης μετάφρασης τοῦ 1838.¹¹ Οἱ ἀφελεῖς ἐξομολογήσεις τοῦ Σίμωνος σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόκτηση τῆς φρόνησης ἐνσωματώνονται, μετὰ τίς ἀνγκαῖες συμπτώξεις καὶ περικοπές, στὴ ροὴ τῆς ἀφήγησης τοῦ Γεροστάθη, ἀφοῦ πλαισιωθοῦν ἀπὸ τίς ἀντίστοιχες προτροπές καὶ ἀποφθέγματα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σοφίας, συμμετέχοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ στὴν πρόθεση τοῦ συγγραφέα νὰ συνδέσει τὸ παρὸν μὲ τὸ ἰδανικὸ κλασικὸ παρελθόν. Μετατοπίζοντας τὸ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴ Γαλλία τοῦ προηγούμενου αἰῶνα στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ὁ Μετὰς ταυτίζει τὴν προοπτικὴ τοῦ ἔργου (τὴ σύνδεσή του μὲ τὸ παρὸν καὶ ἐνδεχομένως τὸ μέλλον) μὲ τὴν ἠθικὴ διαχρονικὴ του διάσταση.

Ἀναφερόμενος στίς φιλολογικὲς δραστηριότητες τοῦ θεῖου του Λ. Μετὰς, ὁ Βικέλας ἀποκαλύπτει ὅτι εἶχε καὶ αὐτὸς ἐπιχειρήσει νὰ μεταφράσει τὸ ἔργο τοῦ Jussieu: «Συνέπεσε νὰ περιέλθῃ... εἰς χεῖρας μου τὸ γαλλικὸν σύγγραμμα *Simon de Nantua*... Ἡ ἀνάγνωσίς του μὲ κατέθελξε καὶ ἀπεφάσισα νὰ τὸ μεταφράσω... ἤρχισα τὴν μετάφρασιν, μετέφρασα δὲ τὰ πρῶτα κεφάλαια. Τὸ χειρόγραφον πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν ἔσχισα, τακτοποιῶν παλαιὰ ἔγγραφα. Ἄλλὰ δὲν εἶχα λησμονήσει τὸ βιβλίον». Ὁ ἴδιος, σχολιάζοντας τὴν πρωτοτυπία τοῦ Γεροστάθη, παρατηρεῖ: «Ἄλλὰ ὁ Ἕλληνας ἔμπορος δὲν ἔχει τὴν πρακτικὴν μόνον φρόνησιν τοῦ Γάλλου γυρολόγου. Τὴν διδασκαλίαν του διαπνέει αἴσθημα ὑψηλὸν ἠθικῆς καὶ πατριωτισμοῦ. Ἡ ὀρθοπέπια, ἡ γλαφυρότης τοῦ ὕφους, ἡ πολυμάθεια καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ συγγραφέως ἀνύψωσαν τὸ σύγγραμμά του εἰς σημεῖον πολὺ ἀπέχον τοῦ προτύπου τὸ ὁποῖον τὸν ἐνέπνευσε».¹²

Στὴ διάρκεια τοῦ αἰῶνα τὸ ἱστορικὸ ὑπόστρωμα τῆς ἀφήγησης παραμερίζεται πρὸς ὄφελος τῆς ἠθικῆς σκοπιμότητος. Μιὰ τελευταία προσαρ-

11. Στὴν ἀρχὴ τῶν κεφαλαίων γιὰ τὴ σοφία καὶ ἀντίστοιχα τὴ φρόνηση τοῦ Σίμωνος διαβάζουμε: «Καθ' ὃν καιρὸν ἐμαθῆτευσον εἰς Νάντουαν, μὲ ἔμαθον ὅτι ὑπῆρξάν ποτε ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον σοφοὺς. Τὸ ὄνομα τοῦτο, μ' ἔδωκεν ὅτι ἡμῶν μικρὸς μοὶ ἐφάνη ὠραιότατον», *Ὀμφανῆ συγγράμματα*, 1838, σ. 13· «Ὅτε, νέος ὢν, ἐσπούδαζον εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου μου, ἤκουσα παρὰ τοῦ διδασκάλου ὅτι ὑπῆρχόν ποτε εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἄνδρες ἐπνομασθέντες Σοφοί. Τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, ἂν καὶ μικρὸς, ἤρεσα ὑπερβολικά», *Γεροστάθης*, 1860, σ. 135.

12. Δ. Βικέλας, *Ἡ ζωὴ μου*, Ἀθήνα 1908, σ. 233-234.

μογή, που προορίζεται για ειδικό και συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό, υπογραμμίζει τη δημιουργική διάθεση της μεταφράστριας που παραφράζει κατ' έκλογήν, όσο και την έπιμονή της χρήσης του πραγματικοῦ για σκοπούς διδακτικούς. Το έργο, ό *Κυρ-Σίμος* ('Αθήνα 1900), σέ μετάφραση της Αίκατερίνης Οικονόμου, άδελφής του Δ. Βικέλα,¹³ υίοθετείται στην έλληνική του μορφή από τον Σύλλογο προς Διάδοσιν 'Ωφελίμων Βιβλίων ως «καταλληλότατον διά τους κατοίκους των πόλεων και των άγρων και διά τους μαθητάς των σχολείων». 'Η μεταφράστρια, ή όποία δηλώνεται στον τίτλο με τά αρχικά Α.Ο., στο προλογικό της σημείωμα γράφει ότι πρόκειται για παράφραση από το έργο του Jussieu, *Simon de Nantua*. Το πρώτο και μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου («'Ο κυρ-Σίμος») είναι από τον *Simon de Nantua* και ειδικότερα από τά κεφάλαια I-VI, VIII, X-XI, XIII, XV, XVIII-XIX, XXI, XXIII, XXXIII, ένω το δεύτερο μέρος («'Η σοφία... 'Η παραβολή του κυρ-Σίμου») από τά *Oeuvres posthumes* («La sagesse... Parabole de Simon de Nantua»)· τά δύο αυτά έργα του Jussieu αρχίζουν εξάλλου νά εκδίδονται μαζί από το 1846. 'Η παράλειψη των στοιχείων εκείνων που θά μπορούσαν νά συνδέσουν τή διήγηση με τήν ιστορία, έπιτρέπουν τή μετατροπή του λόγου από πειστικό σέ κατ' έξοχήν ώφέλιμο και καθιστούν τον *Κυρ-Σίμο* ανάγνωσμα προσφιλέσ και πρόσφορο στην ύπόδειξη των άρχων που ρυθμίζουν τήν κοινωνική συμπεριφορά.

'Η ιδιότυπη χρήση του πραγματικοῦ στή διατύπωση σαρῶν και άπλουστευμένων διδακτικῶν μηνυμάτων συνοψίζεται στην περίπτωση μας στην ύποστήριξη μιās βασικῆς άποδεικτικῆς θέσης: «'Η εὐτυχία κρέμεται από τήν ακριβή έκπλήρωση των χρεῶν». 'Η αξιοποίηση και ή αξιολόγηση της ιστορικῆς άφορμῆς διευκολύνεται από τή διάρθρωση και τήν όργάνωση του άφηγηματικοῦ υλικου: ή περιήγηση δίνει τήν άφορμή στην παρατήρηση και αναβάλλει τήν προώθηση της εξέλιξης της δράσης, άφοῦ το ενδιαφέρον για τήν ύποτυπώδη πλοκή έξουδετερώνεται από το βάρος των σκέψεων του παρατηρητῆ. Με το όνομα του Συμεών, του Σίμωνος ή του Σίμου, ό περιερχόμενος έμπορος, στην πλασματική αλλά και άληθοφανή διήγησή του, δέν έπιμένει τόσο στή μίμηση του πραγματικοῦ όσο στή μεταμόρφωσή του.

ΒΙΚΤ ΠΑΤΣΙΟΥ

13. Βλ. Δ. Βικέλας, *ό.π.*, σ. 234.